

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS
TERMINOLOĢIJAS KOMISIJA

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2004

9

- *LZA TK lēmumi*
- *Vārds apakškomisijai*
- *Konsultācijas*
- *Jaunums*
- *Ziņa*

RĪGA

“Terminoloģijas Jaunumi” ir LZA Terminoloģijas komisijas ikceturkšņa izdevums, kas paredzēts LZA TK lēmumu un konsultāciju ieteikumu operatīvai izplatīšanai, lai sekmētu vienotas latviešu valodas terminu sistēmas veidošanu un ieviešanu praksē un līdz ar to arī izteiksmes skaidrību un nepārprotamību, īstenojot Valsts valodas likuma 22. pantu un LR Ministru kabineta 28.11.2000. noteikumus Nr. 405 “Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikums”, kas papildināti ar LR Ministru kabineta 20.01.2004. noteikumiem Nr. 36 “Grozījums Ministru kabineta 2000. gada 28. novembra noteikumos Nr. 405 “Latvijas Zinātņu akadēmijas “Terminoloģijas komisijas nolikums””. Visu LZA TK lēmumu pirmpublicējumi ir “Latvijas Vēstnesī”.

Paredzēts ikvienam, īpaši tulkotājiem un redaktoriem, kuru pienākumos vai interesēs ir latviešu valodas terminu lietošana un veidošana atbilstoši angļu un citām tuvākās saskares valodām Latvijā kā ES dalībvalstī, kā arī profesionālo studiju programmu pasniedzējiem un studentiem.

Atbildīgā par izdevumu **Anita Skujiņa**.

PRIEKŠVārds

“Terminoloģijas Jaunumi” 9. numurs iznāk ar Valsts valodas aģentūras finansiālo atbalstu. Krājumā publicēti LZA Terminoloģijas komisijas (TK) 2004. gada trešajā ceturksnī pieņemtie lēmumi, kas saistīti ar ES normatīvo aktu tulkojumos izmantojamo terminoloģiju, kā arī ar jaunu pieeju starpvalstu sadarbībā izglītības jomā.

Viesa statusā šoreiz LR Saeimas Juridiskā biroja vadītāja Gunāra Kusiņa vadītājā Juridiskās terminoloģijas apakškomisijā izstrādātie termini.

Konsultācijās sniegtas atbildes uz aktuāliem terminoloģijas prakses jautājumiem. “TJ” gatavotāji labprāt uzklūs lietišķi pamatotus priekšlikumus precīzākai terminu izvēlei un dalīsies pieredzē, atbildot uz jauniem konsultāciju jautājumiem.

Joprojām spēkā ir 2003. gada nogalē “TJ” 5./6. numurā paustais rosinājums izdevuma lietotājiem iesaistīties aktuālā domu apmaiņā par aizguvumu izpratni latviešu valodā un latviskās izteiksmes lomā.

Atgādinām, ka LZA TK apstiprināto terminu vārdnīcu saraksts publicēts “TJ” 1. numurā, kā arī Valsts valodas komisijas mājas lapā (<http://www.vvk.lv>), bet “TJ” numuros aplūkoto latviešu un angļu valodas terminu rādītājs dots “TJ” 5./6. numurā. Šo publikāciju konsekventa izmantošana praksē sekmēs vienotas latviešu valodas terminu sistēmas ieviešanu un līdz ar to arī izteiksmes skaidrību un nepārprotamību.

Aicinām lasītājus būt līdzdalīgiem precīzu terminu un skaidras izteiksmes veidošanā un lietošanā.

Mūsu adrese: Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050, Latvija.

Tālr.: (371) 7229636. E pasts: vaska@lza.lv

SATURS

KOMISIJAS LĒMUMI	5
31.08.2004. Nr. 33 Par angļu termina <i>creativity</i> atbilstmi latviešu valodā	5
31.08.2004. Nr. 34 Par angļu valodas terminu <i>joint degree, joint diploma; double degree, double diploma</i> un <i>multiple degree, multiple diploma</i> atbilstmēm latviešu valodā	7
31.08.2004. Nr. 35 Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu	10
07.09.2004. Nr. 36 Par Eiropas naudas nosaukumu <i>eira</i>	17
07.09.2004. Nr. 37 Par Eiropas sīknaudas nosaukumu <i>cents</i>	18
VĀRDS — APAKŠKOMISIJAI	19
KONSULTĀCIJAS	28
JAUNUMS	31
ZIŅA	31

KOMISIJAS LĒMUMI

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 33

Par angļu termina *creativity* atbilstmi latviešu valodā

Pieņemts 31.08.2004.; prot. Nr. 7/1048. Publicēts "LV" 14.09.2004.
Lēmuma pamats: SIA "Izdevniecība RaKa" jautājums.

Angļu valodas termina *creativity* pamatā ir īpašības vārds *creative*, kam latviešu valodā jēdzieniski visprecīzāk atbilst divdabis *radošs* ("tāds, kas saistīts ar kā jauna (parasti garīgu vērtību) veidošanas procesu, tam raksturīgs" (sk. daudzsējumu skaidrojošo vārdnīcu). Tāpēc, gatavojot "Pedagoģijas terminu skaidrojošo vārdnīcu" (turpmāk – PedTSV) un izvēloties latvisko atbilstmi angļu terminam *creativity*, ar ko apzīmē cilvēkam piemītīgu vai attīstāmu "īpašību būt radošam; spēju radīt jaunas materiālās un garīgās vērtības vai sakārtot idejas un reālās īstenības parādības īpatnējās attiecībās, izteikt oriģinālas, interesantas domas, pieejas u.tml." (kā definēts PedTSV), tika izmantots atvasinājums no *radošs* – *radošums*.

Atbildot uz SIA "Izdevniecība RaKa" vēstuli, kurā izteikts priekšlikums angļu termina *creativity* atbilstmei terminu *radošums* aizstāt ar jaunvārdu *radosme*, LZA TK, veicot papildu analīzi un aptaujājot LZA TK terminoloģijas ekspertus, secina, ka aizstāšanai nav pietiekama pamata, un par **angļu termina *creativity* latvisko atbilstmi** joprojām atzīst jau pieņemto, 2000. gadā publicēto un praksē lietoto **terminu *radošums***.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *I. Pūtele*

Pamatojums.

1. Ja piedāvātais jaunvārds *radosme* jēdzieniski netiek atšķirts no jau iepriekš lietotā termina *radošums*, tad tas tikai ievieš jaunu atbilstīgu angļu terminam *creativity*, kas var būt par cēloni nevajadzīgam sajukumam tulkojumos.

2. No latviešu valodas vārddarināšanas sistēmas viedokļa abi darinājumi (*radošums* un *radosme*) ir izņēmumi, kas neatbilst līdz šim lietotajiem attiecīgu darinājumu ar *-sme* un *-ums* paraugiem. Salīdzinājums ar *drošs – drosme / drošums* ir visai nosacīts, jo *drošs* un *radošs* (kas ir pamatā darinājumiem ar *-sme* un *-ums*) ir dažādu vārdšķiru vārdi, kuru izmantošana tālākos atvasinājumos ir atšķirīga.

3. Piedāvātā neregulāri darinātā jaunvārda *radosme* ieteikšana un ieviešana praksē būtu attaisnojama, ja rastos vajadzība pēc jauna termina, ar kuru izteikt atšķirīgu jēdzienu, piem., *radosme* varētu būt 'radoša gaisotne, apstākļi (apstākļu kopums), kas sekmē radošu darbību'.

Piebildes.

1. Radošums kā radošam cilvēkam piemītīga īpašība ir cieši saistīta ar radošu darbību (sk. iepriekš minētos skaidrojumus). Radošā darbība, kā to nosaka vārda *radošs* pamatnozīme, ir saistīta ar kā jauna radīšanu, tāpat kā jaunrade. Tomēr termini *radoša darbība* un *jaunrade* jēdzieniski nav identī. Jaunrade ir tā radošās darbības daļa, kurā tiek radītas kvalitatīvi jaunas vērtības. Varam runāt par māksliniecisko jaunradi, tehnisko jaunradi. Ir pamats runāt arī par zinātnisko jaunradi. Zinātnieks savos pētījumos atklāj likumsakarības. Bet vai katru jaunu radošu atklājumu mēdzam dēvēt par zinātnisku jaunradi?

Iespējams, ka var radoši veikt jebkuru darbu. Strādāt radoši nozīmē veikt uzdevumu ne tikai noteiktajos ietvaros, bet, pievienojot arī savu, savdabīgu, jaunu skatījumu, izkārtojumu, pieeju vai tml.

2. Latviešu valodas vārddarināšanā vērojami vārddarinājumu pāri, kuros blakus divdabjiem ar *-ošs* ir attiecīgi īpašības vārdi ar *-īgs* (parasti – ar zināmu atšķirību nozīmes niansē):

atbilstošs – atbilstīgs,
piejerošs – pieredzīgs,

postošs – postīgs,
sakrītošs – sakrītīgs,
skanošs – skanīgs,
zinošs – zinīgs.

Blakus divdabim *radošs* ir iespējams darināt īpašības vārdu *radīgs* un no tā – lietvārdu *radīgums*, taču šim lietvārdam pietrūkst jēdzieniskās saites ar to radošo darbību, ko garīgo un materiālo vērtību jomā savukārt ietver no vārda *radošs* atvasinātais termins *radošums*.

3. Neregulārās formas *radošums* izvēli, iespējams, sekmē arī dažu netiešo faktoru darbība:

a) daudzi divdabji ar *-ošs/-oša* ir lielā mērā adjektīvējušies un tos, tāpat kā īpašības vārdus, lieto dažādu pazīmju, īpašību apzīmēšanai (*apburošs, spīdošs, vizošs, žilbinošs*);

b) no īpašības vārdiem darinātie lietvārdi ar *-ums* ir raksturīgi kā īpašību, pazīmju nosaukumi (*biezums, košums, sārtums, spožums*).

V. Skujiņa

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 34

Par angļu valodas terminu *joint degree, joint diploma; double degree, double diploma un multiple degree, multiple diploma* atbilstmēm latviešu valodā

Pieņemts 31.08.2004.; prot. Nr. 7/1048. Publicēts "LV" 14.09.2004.
Lēmuma pamats: LR Izglītības un zinātnes ministrijas jautājums.

Kopš 2004. gada 1. maija Latvija piedalās Eiropas Savienības *Erasmus Mundus* programmā, kuras mērķis ir stiprināt sadarbību starp ES dalībvalstu augstskolām, radīt integrētas augstas kvalitātes maģistrantūras programmas. Absolvējot šo programmu, maģistrantiem paredzēts piešķirt noteiktus grādus un diplomus, kuru nosaukšanai angļu valodā izmantoti termini *joint degree, joint diploma; double degree, double diploma un multiple degree, multiple diploma*. LZA Terminoloģijas ko-

misija (TK) apstiprina šādus minēto angļu terminu latviskos ekvivalentus:

joint degree – **kopīgais grāds**,
joint diploma – **kopīgais diploms**,
double degree – **divaugstskolu grāds**,
double diploma – **divaugstskolu diploms**,
multiple degree – **vairākaugstskolu grāds**,
multiple diploma – **vairākaugstskolu diploms**.

Vajadzības gadījumā, konkretizējot sadarbības augstskolu skaitu, grādu un diplomu nosaukumos izmantojami apzīmētāji *trīsaugstskolu*, *čtraugstskolu* u. tml.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
 LZA TK zinātniskā sekretāre *I. Pūtele*

Pamatojums un komentāri.

Termina izvēle ir tieši atkarīga no tajā izsakāmā jēdziena un valodas piedāvātajiem vārddarināšanas modeļiem.

Ar terminā iekļaujamo jēdzienu iepazīstina definīcijas. LZA TK rīcībā esošajos papildmateriālos, kas saņemti no IZM (īpašā pētījumā par maģistra grādiem un Eiropas Savienības skaidrojumos), teikts, ka apstiprinātas definīcijas šiem aktuālajiem terminiem pagaidām nav, bet ir izstrādāts iespējamās termina *joint degree* definīcijas darba variants un ir skaidrs, ka jauno maģistrantūras programmu izstrāde un apguve ir jauna ES dalībvalstu pieeja maģistrantūras studijām, kas atšķiras gan no līdz šim praktizētās studentu apmaiņas, gan no līdzšinējās sadarbības studiju programmu izstrādē.

Kā teikts minētajos papildmateriālos, veicot aptaujas un pētījumus par jaunās pieejas specifiku, iegūts šāds izvērsts termina *joint degree* definīcijas darba variants (tulkojumā no angļu valodas): tas ir "grāds, kas parasti tiek piešķirts, kad apgūta maģistrantūras studiju programma, kura atbilst visām vai vismaz dažām šādām raksturpazīmēm:

- programmu ir kopīgi izstrādājušas un/vai apstiprinājušas vairākas augstākās izglītības institūcijas;

- katras dalībinstiūcijas studenti studē šīs programmas daļas citās instiūcijās;
- studenti uzturas dalībinstiūcijās samērojamu laika posmu;
- studiju un eksāmenu periodi (termiņi) tiek pilnīgi un automātiski atzīti dalībinstiūcijās;
- katras dalībinstiūcijas profesori docē arī citās instiūcijās, kopīgi izstrādā studiju programmu un kopīgi veido komisijas studentu uzņemšanai un eksaminēšanai;
- pēc pilnībā apgūtas studiju programmas maģistrantūras absolvents iegūst vai nu katras dalībvalsts attiecīgo nacionālo grādu, vai grādu (patiesībā parasti neoficiālu "atestātu" vai "diplomu"), ko dalībinstiūcijas piešķir kopīgi.

Izvērstaais raksturojums liecina, ka programma, ko kopīgi izstrādājušas un/vai apstiprinājušas dažādas dalībinstiūcijas, ir kopīga un tas nosaka arī saņemtā diploma un grāda raksturu.

Joint degree un *joint diploma* tiek attiecināti uz gadījumiem, kad dalībinstiūcijas kopīgi piešķir absolventam grādu, izsniedz vienu diplomu, ko izdevušas un parakstījušas vismaz divas integrēto maģistrantūras studiju programmas piedāvātājas instiūcijas. Latviešu valodā šai gadījumā izmantojami termini (attiecīgi) **kopīgais grāds** un **kopīgais diploms**.

Angļu valodas terminos *double degree*, *double diploma* un *multiple degree*, *multiple diploma* kā raksturotājpazīme uzsvērta kvantitatīvā pazīme. Jēdzieniski šie termini saistīti ar *joint diploma* un *joint degree*, tomēr, kā var spriest pēc ES skaidrojumiem, šie termini saistāmi ar tādām *Erasmus Mundus* maģistrantūras programmām, kuru absolventiem piešķir katras dalībinstiūcijas nacionālo grādu un izsniedz arī attiecīgi divus vai vairākus dažādu dalībinstiūciju nacionālos diplomus (atestātus), ko oficiāli izdod divas vai vairākas izglītības instiūcijas, kuras iesaistījušas integrētajā studiju programmā. Latviešu valodā šai gadījumā izmantojami termini (attiecīgi): **divaugstskolu grāds**, **divaugstskolu diploms** un **vairākaugstskolu grāds**, **vairākaugstskolu diploms**.

V. Skujiņa

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 35

Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu

Pieņemts 31.08.2004.; prot. Nr. 7/1048. Publicēts "LV" 14.09.2004.

Lēmuma pamats: MK 28.11.2000. noteikumu Nr. 405 16. p.

LZA Terminoloģijas komisija (TK) ir apstiprinājusi trešo Juridiskās terminoloģijas apakškomisijā (JTAK) apspriesto un pieņemto Eiropas Savienības dokumentu tulkojumos un citos normatīvos aktos lietojamo juridisko terminu sarakstu, kas ir saskaņots ar LZA TK lēmumiem un par ko ir panākta LR Saeimas Juridiskā biroja, Valsts kancelejas, LR Tieslietu ministrijas, LU Juridiskās fakultātes, Tulkošanas un terminoloģijas centra un LZA TK speciālistu vienošanās. Termini paredzēti vienotai lietošanai praksē oficiālajā valodas lietojumā. Iepriekšējie LZA TK apstiprinātie juridisko terminu saraksti (ar terminiem angļu un latviešu valodā) publicēti "Terminoloģijas Jaunumu" 2. un 4. numurā.

Pielikumā: terminu saraksts angļu un latviešu valodā.

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *I. Pūtele*

LZA TK lēmuma Nr. 35 pielikums

Eiropas Savienības tiesību aktos lietojamie juridiskie termini

Aiz zvaigznītes (*) doti vārdkopterminu pamatvārdi, lai tos kopīgajā alfabētējumā varētu vieglāk atrast. Šie termini apakškomisijā atsevišķi nav apstiprināti, bet tie juridiskajā terminoloģijā lietojami arī kā patstāvīgi termini.

* abduction	nolaupīšana
access to justice	tiesas pieejamība
act or omission	darbība vai bezdarbība

actual residence	faktiskā dzīvesvieta
* adaptations	pielāgojumi
adjudicate	iztiesāt; nolemt
adjudication	iztiesāšana; nolēmums
administrative action	administratīva rīcība
* administrative measure of constraint	administratīvs piespiedu līdzeklis; administratīvs piespiedu pasākums
administrative practice	administratīvā prakse
administrative procedure	administratīvais process
administrative proceeding	administratīvā tiesvedība
adoption of decision	lēmuma pieņemšana
adoption of opinion	atzinuma pieņemšana
adoption of recommendation	ieteikuma pieņemšana
advisory body	padomdevēja institūcija
advisory opinion	1) padomdevēja atzinums; 2) konsultatīvs atzinums
advisory procedure	konsultāciju procedūra
affirmation	solījums [ar zvēresta spēku]
Agenda 21	Darba kārtība 21 (dokumenta nosaukums)
aggrieved party	cietusī puse
Agreement on Social Policy	Sociālās politikas nolīgums
Agreement on the European Economic Area	Eiropas Ekonomikas zonas līgums, EEZ līgums
alleged infringement	iespējamais pārkāpums (intelektuālā īpašuma jomā)
alleged infringer	iespējamais pārkāpējs (intelektuālā īpašuma jomā)
annulment of a marriage, annulment of marriage, marriage annulment	laulības atzīšana par neesošu
anti-competitive behaviour	pretkonkurences rīcība
appeal	pārsūdzība; pārsūdzēšana; apelācija
appeal body	pārsūdzības iestāde; apelācijas iestāde; pārsūdzības institūcija;

appeal proceedings	apelācijas institūcija pārsūdzības tiesvedība; apelācijas tiesvedība
appellate court	apelācijas tiesa
applicable law	piemērojamais likums; piemērojamās tiesības
applicant for asylum	patvēruma pieteikuma iesniedzējs
application for asylum, asylum application	patvēruma pieteikums
application for patent, patent application	patenta pieteikums
approval authority	apstiprinātājiestāde
asylum	patvēruma
asylum application <i>sk.</i> application for asylum	
asylum policy	patvēruma politika
asylum procedure	patvēruma piešķiršanas procedūra
asylum seeker	patvēruma meklētājs
authorising officer	pilnvarotāja amatpersona; kredītrīkotājs
authorising person	pilnvarotājpersona; pilnvarotājs
authority	iestāde; institūcija
award a contract	piešķirt līguma slēgšanas tiesības (publiskā iepirkuma jomā)
award of contract	līguma slēgšanas tiesību piešķiršana (publiskā iepirkuma jomā)
balai rules	atlikumaptverošie noteikumi
bank of issue	emisijas banka
* bargaining	sarunas (ar darījuma raksturu)
basic patent	pamatpatents
bringing case in the court	prasības celšana tiesā
capacity charge	jaudas maksa
capital case, capital crime	ar nāvi sodāms noziegums
capital punishment, death penalty	nāves sods
cause list	izskatāmo lietu saraksts

central industrial property office	centrālais rūpnieciskā īpašuma birojs (<i>apstiprināts kā tulkojums</i>)
chargeable event	nodokļa uzliekamības gadījums
Charter of Fundamental Rights of the European Union	Eiropas Savienības Pamattiesību harta
Charter of the United Nations	Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti
child abduction	bērna nolaupīšana
classified information	klasificēta informācija; slepenota informācija
clemency proceedings	apžēlošanas procedūra
code of behaviour	uzvedības kodekss
code of conduct	rīcības kodekss
collateral [security]	papildnodrošinājums; ķīla
collective bargaining	darba koplīguma [slēgšanas] sarunas, sarunas par darba koplīguma slēgšanu
commodities	preces
Community-wide Network for the Extra-Judicial Settlement of Consumer Disputes	Kopienas sadarbības tīkls patērētāju strīdu ārpustiesas izšķiršanai
* company	sabiedrība; firma
conclusions	secinājumi
concurrent causes	sakritīgi cēloņi
concurrent conditions	sakritīgi apstākļi
* constraint	piespiešana; piespiedu-
consultation procedure	konsultāciju procedūra
consultation, consulting	konsultēšanās
controlled delivery	kontrolēta piegāde
daughter directive	atvasināta direktīva
daughter legislation	atvasinātie tiesību akti
death duty	mantojuma nodeva
death penalty <i>sk.</i> capital punishment	
degressively proportional representation	līdzsvaroti proporcionāla pārstāvība; degresīvi proporcionāla pārstāvība
denomination [of products]	[preču, produktu grupas] nosaukums
deregulated market	atceltu ierobežojumu tirgus

discreet surveillance	slēpta novērošana
distortion of competition	konkurences kroplošana
dossier	lieta (dokumentu kopums)
drafting unit	aktu izstrādes struktūrvienība
European Commissioner	Eiropas komisārs
ex-works price	ražotāja cena (cena, kurā iekļauta piegāde no rūpnīcas)
framework law	ietvarlikums
general reservation	vispārēja iebilde (ES tiesībās)
hierarchy of Community acts	Kopienas aktu hierarhija
High Court	Augstā tiesa
horizontal adaptations	horizontālie pielāgojumi (ES tiesībās)
* infringement	pārkāpums
* infringer	pārkāpējs
irregularity	[kārtības] pārkāpums
judicial authority	tiesu iestāde; tiesu [varas] institūcija
judicially cognisable	piemērojams tiesā
language reservation	valodas atruna
* legal measure of constraint	juridisks piespiedu līdzeklis; juridisks piespiedu pasākums
legal service	1. juridiskais dienests; 2. juridisks pakalpojums
legal system	tiesību sistēma
limited liability company	sabiedrība ar ierobežotu atbildību
main supporting arguments	pamatargumenti
marriage annulment <i>sk.</i> annulment of a marriage	
measure of constraint	piespiedu līdzeklis; piespiedu pasākums
measures of national law	nacionālo tiesību pasākumi
national administration	nacionālā administrācija (ES tiesībās)
National Audit Bureau	Valsts kontrole
non-legislative act	nelegislatīvs akts (ES tiesībās)
omission <i>sk.</i> act or omission	
orientation debate	politikas ievirzes debātes (ES tiesībās)
parliamentary scrutiny reservation,	parlamentārās izpētes atruna

parliamentary scrutiny reserve	
part-session	sesijas sanāksme
patent application <i>sk.</i> application for patent	
pleas in fact	prasības faktiskais pamats (ES tiesībās)
pleas in law	prasības tiesiskais pamats (ES tiesībās)
preliminary issues	iepriekš izlemjami jautājumi
presidency	prezidentūra
principal	principāls
principle of conferral	[kompetences] piešķiršanas princips (ES tiesībās)
probationary period	pārbaudes laiks
progress report	prograsa ziņojums
public deliberation	publiska apspriešana
public limited liability company,	akciju sabiedrība
public limited company	
raise an objection	pieteikt noraidījumu (procesuālajās tiesībās)
recital	apsvērums
reference for preliminary ruling	1) iepriekšēja nolēmuma pieprasījums; 2) prejudiciāla nolēmuma pieprasījums (ES tiesībās)
register of companies, firms or associations	1) sabiedrību, firmu vai apvienību reģistrs; 2) uzņēmumu reģistrs, komercreģistrs vai sabiedrisko organizāciju reģistrs (Latvijas Republikā) (<i>apstiprināts kā tulkojums</i>)
reporter	referents; ziņotājs
Reports Committee	Ziņojumu komiteja
reservation; reserve	atruna
reserve fund	rezerves fonds
* residence	dzīvesvieta
residue	atlikums
response	pretapelācijas sūdzība
restorative justice	atjaunotais taisnīgums

revision	[sprieduma] pārskatīšana
* rules	noteikumi
sampling	parauga ņemšana
scrutiny reservation	izpētes atruna
secrecy of the deliberations of the Court	Tiesas apspriežu noslēpums
security grading	slepenības pakāpe
Senior Secretarial Assistant	vecākais sekretariāta asistents
severity of penalties	sodu smagums
special forms of procedure	sevišķā tiesāšanas kārtība
stay of execution	izpildes atlikšana
substance reservation	iebilde pēc būtības (ES tiesībās)
summit	augstākā līmeņa sanāksme
supplementary rules	papildu noteikumi
supplementary rules of procedure	procesa papildu noteikumi
suspension	apturēšana
taking the oath	zvēresta došana
third-party proceedings	trešās personas ierosināta tiesvedība
trialogue	trialogs
trilateral negotiations	trīspusējas sarunas
twinning light	neliela apjoma mērķsadarbība; neliela apjoma dvīņošana
waiting reservation	nogaides atruna
working group, working party	darba grupa
written procedure	rakstiskā tiesvedība

JTAK

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 36

Par Eiropas naudas nosaukumu *eira*

Pieņemts 07.09.2004.; prot. Nr. 8/1049. Publicēts "LV" 09. un 10.09.2004.
Lēmuma pamats: Valsts valodas likuma 22. panta pirmā daļa.

1. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija nolemj latviešu valodā **apstiprināt lokāmo naudas vienības nosaukumu sieviešu dzimtes formā: *eira*.**

2. Līdz ar to spēku zaudē LZA Terminoloģijas komisijas 19.11.2002. lēmums Nr. 17 "Par Eiropas jaunās naudas nosaukumu latviešu valodā" ("LV" 25.02.2003.).

LZA TK priekšsēdētāja *V. Skujiņa*
LZA TK zinātniskā sekretāre *I. Pūtele*

Komentāri.

1. Latviešu valodas gramatikas sistēmā lietvārdi ir lokāmi, to galotnes rāda vārdu nepārprotamo savstarpējo saistījumu tekstā. Par lokāmiem valodas lietojumā ar laiku kļuvuši daudzi biežāk lietotie un sākotnēji nelokāmie aizguvumi, piem., *čello – čells, filē – fileja, želē – žeļeja*. Arī *ekiju* lietojām lokāmā formā, nevis kā "ekjū". Jo plašāk tautā jauns termins lietojams, jo būtiskāk ir to izvēlēties tādā formā, kas skaidrāk uztverama. Savukārt nelokāmā forma *eiro* īpaši neērta lietošanai datīvā un lokatīvā, piem., *kontu atlikumus izsaka eiro*. Tāpēc izteiksmes skaidrībai tai "palīgos" nereti ņem vārdu *valūta*: "piesaistīt latu eiro valūtai", "dolāra kurss eiro valūtā", "depozīts eiro valūtā".

2. Citas valodas Eiropas naudas vienības nosaukumu atvasina no Eiropas nosaukuma savā valodā un lieto atbilstoši savai gramatikas sistēmai. Valodās, kurās lietvārdus loka, loka arī Eiropas naudas nosaukumu, piem., lietuviešiem vienskaitlī ir *euras*, daudzskaitlī – *eurai*, bet *euro* ir vienskaitļa ģenitīvs.

3. Nelokāmā forma *eiro-* kā internacionāls elements salikteņos parasti norāda uz saistījumu ar Eiropu, piem., Oksfordas vārdnīcā ir salikteņi (tul-

kojumā): *eirokrāts, eiroskeptiķis, eirovīzija, eirololāri, eirolūta, eirotirgus*.

4. Vajadzību apstiprināt noteiktu Eiropas naudas vienības nosaukuma formu lietošanai oficiālos dokumentos šajā brīdī noteica tas, ka patlaban tiek pārskatīts Eiropas Konstitūcijas izveides līguma projekts, tiek precizēta līgumā lietotā terminoloģija, lai gatavo dokumentu nodotu parakstīšanai, savukārt pašreizējā normatīvo aktu tulkošanas prakse ar paralēlformām *eiro* un *eira* pieļauj atšķirīgu teksta interpretāciju un rada būtiskas problēmas (sk., piem., Eiropas Kopienų komisijas regulu Nr. 1342/2003).

5. LZA TK atzīst, ka ir turpināma uzsāktā lokāmās formas *eira* ieviešana valodas praksē, neizvirzot prasību likvidēt vai pārstrādāt esošos dokumentus, kuros lietota nelokāmā forma.

N.B. LZA TK lēmums attiecas tikai uz Eiropas naudas vienības **nosaukumu** (t. i., vārdu) *eira*. Lēmums neskar naudas vienības starptautisko **apzīmējumu EUR**: tas joprojām lietojams starptautiski pieņemtajā formā tāpat kā citi naudas vienību apzīmējumi *USD* (ASV dolārs), *DEM* (Vācijas marka), *SEK* (Zviedrijas krona), *LVL* (Latvijas lats) u.c.

V. Skujiņa

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 37

Par Eiropas sīknaudas nosaukumu *cents*

Pieņemts 07.09.2004.; prot. Nr. 8/1049. Publicēts "LV" 09. un 10.09.2004.

Lēmuma pamats: Valsts valodas likuma 22. panta pirmā daļa.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija nolemj latviešu valodā **apstiprināt eiras simtdaļas lokāmo naudas vienības nosaukumu vīriešu dzimtes formā: cents**.

LZA TK priekšsēdētāja V. Skujiņa
LZA TK zinātniskā sekretāre I. Pūtele

Komentārs: LZA TK atzīst, ka eiras simtdaļas nosaukšanai izmantojams tikai vārds *cents*, neveidojot salikteni "eirocents".

V. Skujiņa

VĀRDS – APAKŠKOMISIJAI

Šoreiz vārds – Ķīmijas un ķīmijas tehnoloģijas terminoloģijas apakškomisijai

Par ķīmijas un farmācijas terminu rakstību

Ķīmijas terminu kopumu veido divas lielas grupas: 1) ķīmisko vielu nosaukumi; 2) nosaukumi, kas apzīmē ķīmijas zinātnes pētāmos objektus, ar tiem saistītās norises, kā arī iekārtas. Šis raksts veltīts pirmajai grupai.

Ķīmisko vielu nosaukumus veido pēc starptautiski pieņemtiem principiem. Šie nosaukumi ir internacionālistiski, ko vienādā vai līdzīgā rakstībā un izrunā lieto dažādās valodās. Ķīmiskajām vielām var veidot sistemātiskos nosaukumus (nomenklatūru), kuros ir stingri noteikta sakarība starp nosaukumu struktūru un apzīmējamās vielas ķīmisko uzbūvi. Atbilstoši ķīmisko savienojumu daudzveidīgajam sastāvam to nosaukumi ir vai nu specifiski atvasinājumi, vai, atspoguļojot savienojumu salikto sastāvu, – divu vai vairāku sastāvdaļu salikteni, vārdkopas un visai sarežģītas struktūras defissavienojumi, piem.:

- atvasinājumi: *bromīdi, bromāti, bromīti, sulfāti*;
- salikteni: *sālsskābe, kamparsulfonāts, heksahidrāts*;
- vārdkopas: *palmitāta hidrogēnhlorīds, skābeņskābes amīds*;
- defissavienojumi: *p-toluolsulfonāts, 1-oksi-2-metoksibenzols*.

Līdzās sistemātiskajiem plaši lieto arī ķīmisko vielu triviālos nosaukumus. Daudzi no tiem radušies ķīmijas pirmsākumos un tās vēsturiskās attīstības gaitā un vēl arvien tiek plaši lietoti, piem., *alauns, asinssāls, formalīns, sālsskābe, superfosfāts*. Šai grupai pieder arī komercnosaukumi, piem., *neilons, raundaps*.

Līdzīgi strukturāli semantiskie modeļi ir arī farmaceitisko preparātu nosaukumiem.

Gan ķīmisko savienojumu, gan farmaceitisko preparātu nosaukumiem

(turpmāk īsuma labad abas nosaukumu grupas apvienotas ar apzīmējumu "ķīmisko savienojumu nosaukumi") sarežģīta struktūra ir dažādās valodās. Tā kā šo nosaukumu pamatā parasti ir klasisko valodu cilmes elementi, dažādās valodās tos aizgūst netulkojot, kā internacionālismus, un to atveide no vienas valodas otrā parasti īpašas grūtības nesagādā, tomēr jāievēro katras valodas tradīcijas šādu internacionālismu rakstībā. Savas tradīcijas un normas šādu nosaukumu rakstībā ir arī latviešu valodā. Taču līdz ar ķīmijas un farmakoloģijas attīstību rodas vajadzība pēc arvien jauniem nosaukumiem un arvien no jauna rodas arī kādas neskaidrības pareizrakstībā, īpaši patlaban, kad latviešu valodā šajās nozarēs tiek intensīvi tulkoti un ieviesti ES normatīvie akti.

Tulkojumu pamatvaloda parasti ir angļu valoda, tāpēc aktuāli ir tie noteikumi, pēc kuriem vieni un tie paši klasisko valodu cilmes internacionālismi no angļu rakstības atveidojami latviešu valodā.

Turpmāk piedāvātie noteikumi izvirzīti, pamatojoties uz vispārējām latviešu valodas internacionālismu rakstības normām, līdzšinējo praksi ķīmisko savienojumu nosaukumu rakstībā, kā arī uz novērotajām tendencēm teorētiski pieļauto paralēlformu gadījumos. Šo noteikumu ievērošana mazinātu svārstības un nekoncekvenci nosaukumu rakstībā un sekmeņu vienotas formas izvēli turpmāk, rodoties vajadzībai ieviest arvien jaunus nosaukumus.

Ilustrācijai izmantots pašreizējās prakses materiāls.

Atsevišķu burtu un burtkopu atveide.

Gan angļu, gan latviešu valodas alfabētā izmantoti latīņu alfabēta burti, tāpēc, aizgūstot ķīmisko savienojumu nosaukumus, rakstība lielā mērā ir līdzīga. Tomēr ir dažas atšķirības.

1. Patskaņu kopa *ou* angļu rakstībā atveidojama ar *u* latviešu rakstībā:

acenocoumarol – *acenukumarols*;
coumazoline – *kumazolīns*.

2. Patskaņu kopa *eu* angļu rakstībā atveidojama latviešu rakstībā:

a) ar *ei*: *aceneuramic acid* – *aceneirāmskābe*;
b) ar *eu*: *atreleuton* – *atreleutons*.

3. Ja salikteņa sastāvdaļu sadūrā blakus ir divi patskaņi (viens – iepriekšējās sastāvdaļas beigās, otrs – nākamās sastāvdaļas sākumā),

parasti abi (gan dažādie, gan vienādie) patskaņi tiek saglabāti:

heksa- + *amonijs* – *heksaamonija heptamolībdāts*;
azo- + *imīdi* – *azoimīdi*.

Viens no vienādajiem patskaņiem var zust, ja vārda daļa (internacionālais elements) bez savienotājpatskaņa ir semantiski viegli atpazīstama:

azo- + *oksi-* – *azoksibenzols*,
hidro- + *oksi-* – *hidroksibenzoāts*,
hidro- + *oks-* – *acetohidroksāmskābe*.

Patskaņus saglabā arī citu morfēmu sadūrā:

arteri- + *-īds* – *arterīds*.

4. Līdzskanis *s* starp patskaņiem angļu rakstībā (izņemot salikteņa sastāvdaļu saduru) atveidojams ar *z* latviešu rakstībā:

acadesīne – *akadezīns*,
amesergide – *amezergīds*,
anistreplase – *anistreplāze*,
bucladesīne – *bukladezīns*,
buclošamide – *buklozamīds*,
carzelešīn – *karzelezīns*,
ciclesonide – *ciklezonīds*,
ciclosidomine – *ciklozidomīns*,
clobetašol – *klobetazols*,
cortišone – *kortizons*,
dešonide – *dezonīds*,
deslanošide – *deslanozīds*,
desoxymetasonē – *dezoksimetazons*,
didanošīne – *didanozīns*,
dosulepīn – *dozulepīns*.

Bet:

azaserīne – *azaserīns*,
azasetron – *azasetrons*,
azosemide – *azosemīds*,
bisobrine – *bisobrīns*,
bisoxatīn – *bisoksatīns*,
sulphosuccinate – *sulfosukcināts*.

5. Līdzskanis *c* angļu rakstībā pirms patskaņiem *a*, *o*, līdzskaniem un vārda beigās atveidojams ar *k* latviešu rakstībā (pirms patskaņiem *i*, *e*

līdzskanis *c* saglabājas arī latviešu rakstībā):

<i>açadesine</i>	– <i>aķadezīns</i> ,
<i>asocainol</i>	– <i>azokainols</i> ,
<i>bisorciç</i>	– <i>bisorciķis</i> ,
<i>bromociclen</i>	– <i>bromociklēns</i> ,
<i>butaclamol</i>	– <i>butaklamols</i> ,
<i>cactinomycin</i>	– <i>ķaktinomicīns</i> ,
<i>camsylate</i>	– <i>ķamsilāts</i> ,
<i>carzelesin</i>	– <i>ķarzelezīns</i> ,
<i>ciclesonide</i>	– <i>ciklezonīds</i> ,
<i>ciclosidomine</i>	– <i>ciklozidomīns</i> ,
<i>cloxypendyl</i>	– <i>ķloksipendils</i> ,
<i>cromakalim</i>	– <i>ķromakalims</i> ,
<i>desoxycortone</i>	– <i>dezoksikortons</i> ,
<i>sulphosuccinate</i>	– <i>sulfosukcināts</i> .

6. Līdzskanis *x* angļu rakstībā atveidojams ar *ks* latviešu rakstībā:

<i>acexamic acid</i>	– <i>aceksāmskābe</i> ,
<i>desoxycortone</i>	– <i>dezoksikortons</i> ,
<i>dexamisole</i>	– <i>deksamizols</i> ,
<i>etolorex</i>	– <i>etolorekss</i> ,
<i>oxine</i>	– <i>oksīns</i> .

7. Angļu rakstības *qu* latviešu rakstībā parasti atveidojams ar *h*:

<i>acequinoline</i>	– <i>acehinolīns</i> ,
<i>broxyquinoline</i>	– <i>broksihinolīns</i> ,
<i>quinate</i>	– <i>hināts</i> .

8. Līdzskaņu kopa *ph* angļu rakstībā atveidojama latviešu rakstībā:

a) ar *f*:

<i>desomorphine</i>	– <i>dezomorfīns</i> ,
<i>phosphite</i>	– <i>fosfīts</i> ,
<i>sulphonate</i>	– <i>sulfonāts</i> ,
<i>theophyllinate</i>	– <i>teofilināts</i> ;

b) ar *p*:

<i>gonadotrophin</i>	– <i>gonadotropīns</i> .
----------------------	--------------------------

9. Līdzskaņu kopa *th* angļu rakstībā atveidojama ar *t* latviešu rakstībā:

<i>aminoglutethimide</i>	– <i>aminoglutetīmīds</i> ,
<i>cathine</i>	– <i>katīns</i> ,

theophyllinate – *teofilināts*.

10. Līdzskaņu kopa *ch* angļu rakstībā atveidojama ar *h* latviešu rakstībā:

<i>dihidrotachysterol</i>	– <i>dihidrotahisterols</i> ,
<i>polychrome</i>	– <i>polihroms</i> ,
<i>sacharate</i>	– <i>saharāts</i> .

11. Plūdeņu, nāseņu dubultojumus *ll*, *ļļ*, *mm*, *nn*, *ņņ*, *rr* starp īsajiem patskaņiem angļu rakstībā mēdz saglabāt arī latviešu valodā (izņemot tradicionāli lietotos terminus bez līdzskaņu dubultojuma); savukārt pirms garā patskaņa līdzskaņu dubultojumu nesaglabā:

<i>cinnamate</i>	– <i>cinnamāts</i> ,
<i>cinnoline</i>	– <i>cinnolīns</i> ,
<i>cinnofuradione</i>	– <i>cinnofuradions</i> ,
<i>gallus acid</i>	– <i>gallusskābe</i> .

Bet: *acefylline* – *acefilīns*, *ammonium* – *amonījs*, *apalcillin* – *apalcilīns*.

Sal. arī: *salmonella*, bet: *salmoneloze* [izr.: ..lōze].

Izņēmumi: *megallate* – *megallāts*, *pyrogallol* – *pirogallols*, *theophyllinate* – *teofilināts*.

Citu līdzskaņu dubultojumus latviešu valodā nesaglabā:

<i>argipressin</i>	– <i>argipresīns</i> ,
<i>desmopressin</i>	– <i>desmopresīns</i> ,
<i>dexsotalol</i>	– <i>deksotalols</i> ,
<i>paraffin</i>	– <i>parafīns</i> ,
<i>yttrium</i>	– <i>itrijs</i> .

12. Angļu rakstības *y* latviešu rakstībā atveidojams:

a) parasti ar *i*: *glycine* – *glicīns*, *pyridine* – *piridīns*, *xylose* – *ksiloze*;

b) retāk ar *ai*: *tylenol* – *tailenols*.

Izņēmums: *nylon* – *neilons*.

Īsā vai garā patskaņa izvēle izskaņās.

1. Izskaņas, kurās lietojams garais patskanis (alfabētiskā kārtojumā pēc izskaņas galvenā līdzskaņa):

-ide – -īds:

amesergide – *amezergīds*; *amisulpride* – *amisulprīds*; *besunide* – *bezunīds*; *buclosamide* – *buklozamīds*; *ciclesonide* – *ciklezonīds*;

disulphide – *disulfīds*; *polyamide* – *poliamīds*;
 -al – -āls:
acecarbomal – *acekarbomāls*; *amcinafal* – *amcinafāls*; *bromisoval* – *bromizovāls*; *butalbital* – *butalbitāls*;
 -am – -āms (sk. arī -ams):
adinazolam – *adinazolāms*; *aloracetam* – *aloracetāms*; *carsalam* – *karsalāms*;
 -em – -ēms (sk. arī -ems):
alpidem – *alpidēms*; *biapenem* – *biapenēms*;
 -im(e) – īms (sk. arī -īms):
aditoprīm – *aditoprīms*; *codoxime* – *kodoksīms*; *oxime* – *oksīms*;
 -an(e) – āns:
betasizofīran – *betasizofīrāns*; *butane* – *butāns*; *daltroban* – *daltrobāns*;
ethane – *etāns*; *propane* – *propāns*;
 -en(e) – -ēns:
acedoben – *acedobēns*; *bromociclen* – *bromcīklēns*; *ethylene* – *etilēns*;
ethylparaben – *etilparabēns*; *ferrocene* – *ferrocēns*;
 -in(e) – īns:
adosopine – *adozopīns*; *amisometradine* – *amizometradīns*;
argipressin – *argipresīns*; *didanosine* – *didanozīns*; *dosulepin* – *dozulepīns*; *oxine* – *oksīns*; *propylamine* – *propilamīns*;
 -er – -ērs:
carbetimer – *karbetimērs*; *polymer* – *polimērs*;
 -yry – -īrs:
porphyry – *porfīrs*;
 -ur – -ūrs:
carmofur – *karmofūrs*;
 -ate – āts:
acetiromate – *acetiromāts*; *almasilate* – *almazilāts*; *artesianate* – *artezunāts*; *camsylate* – *kamsilāts*; *disulphate* – *disulfāts*; *ethoxylate* – *etoksilāts*;
 -ite – -īts:
adamsite – *adamsīts*; *graphite* – *grafīts*; *nitrite* – *nitrīts*, *phosphite* – *fosfīts*;
 -ute – ūts:
absolute – *absolūts*;
 -ase – āze:
anistreplase – *anistreplāze*.

2. Izskaņas (fināles), kurās lietojams īsais patskanis:

-ed – -eds:
dinsed – *dinseds*;
 -ic – -iks:
bisorcic – *bisorcīks*;
 -ed – -eds:
dinsed – *dinseds*;
 -el – -els:
clopidogrel – *klopidogrels*; *desogestrel* – *desogestrels*;
 -il, -yl – -ils:
adrafinil – *adrafinils*; *anisacril* – *anizakrils*; *benzyl* – *benzils*;
bertosamil – *bertozamils*; *cloxipendyl* – *kloksipendīls*; *methyl* – *metils*;
pivoksetil – *pivoksetils*; *propyl* – *propīls*;
 -am – -ams (sk. arī -āms):
caprolaktam – *kaprolaktams*;
 -em – -ems (sk. arī -ēms):
diltiazem – *diltiazems*;
 -im – -ims (sk. arī -īms):
apricolim – *aprikalims*; *bimakalim* – *bimakalims*; *cromakalim* – *kromakalims*;
 -ast – -asts:
asobamast – *azobamasts*;
 -stat – -stats:
azalanstat – *azalanstats*; *benurestat* – *benurestats*;
 -et – -ets:
deboxamet – *deboksamets*;
ecabet – *ekabets*.

3. Patskaņa garuma maiņa. Izskaņas patskaņa **garums saglabājas:**

1) ja vārda celms tiek izmantots par salikteņa sastāvdaļu:

acebūrs – *acebūrskābe*,
angiotenzīns – *angiotenzīnamīds*,
broksitalāms – *broksitalāmskābe*,
ciāns – *ciānurazīds*,
propāns – *propāndiols*;

2) jaunos atvasinājumos, – ja vārda celmam pievieno citu izskaņu, kurā

ir īss patskanis:

bephenium – *befēnijs* (jo ir izskaņa -ēns),
bidimazium – *bidimāzijs* (jo ir izskaņa -āze).

Izskanaņas patskaņa **garums zūd**, ja vārda celmu izmanto jaunā atvasinājumā, pievienojot izskaņu ar garu piedēkļa patskani:

butāns – *butanols* (izrunā: *butanōls*),
propāns – *propanols* (izrunā: *propanōls*),
ciāns – *cianīds*.

N.B. Sal.: *propāns* – *propāndiols* (saliktenis) – *propanols* (atvasinājums).

Izskanaņas patskaņa **īsums saglabājas** gan jaunos salikteņos, gan atvasinājumos:

akrils – *akrilons* – *akrilskābe*.

Garā patskaņa parasti nav būt internacionālajos elementos ar -o: *azo-*, *izo-*, *bromo-*, *ciano-*, *fluoro-*, *gliko-*, *hromo-*, *imido-*, *jodo-*, *okto-* u.tml.

Ja šo internacionālo elementu sastāvā ir piedēklis, kuram latviešu valodā (izskaņā) raksturīgs garais patskanis (*ciano-* – *ciāns*, *dieno-* – *diēns*, *imido* – *imīdi*), tad attiecīgajos salikteņos piedēkļa patskaņa rakstība atkarīga no tā, kura no formām – internacionālais elements ar -o vai vārda celms – izmantota salikteņa veidošanai:

ja *imido-*, tad: *imidodisulfoskābe*, *imidogrūpa*, *imidoskābes*, *imidospirti*;

ja *imīd-* (no *imīdi*), tad: *imīdskābe*, *imīdgrūpa*.

Savukārt *imidazols*, *imidazolīns*, *imidazolidīns* rakstāmi ar īso *i*, jo šeit vārda celms ir *imidaz-*.

N.B. Tātad: patskaņa garuma atšķirības ir nevis nekonsekvence vai pretrunīgums, bet latviešu valodas sistēmā pamatojama likumsakarība.

Ja vienā un tai pašā saliktenī vērojamas svārstības varianta izvēlē resp. savienotājpatkskaņa lietošanā (*bromo-* un *brom-*; *ciano-* un *ciān-*; *hloro-* un *hlor-*; *hromo-* un *hrom-*; *fluoro-* un *fluor-* u.tml.), saliktenī priekšroku parasti dod patstāvīgi lietota lietvārda celma formai (bez savienotājpatkskaņa): *bromheksīns*, *hloretilēns*, *hrommagnezīts*, *fluorbenzols*, *jodbenzols*. Tāpēc noteiktās nosaukumu grupās vērojama neatbilstība starp attiecīgo salikteņu sastāvdaļu formu angļu un latviešu valodā. Sal.:

bromochloromethane – *bromhlormetāns*,
bromociclen – *bromciclēns*,

bromofenofos – *bromfenofoss*,
chlorobenzene – *hlorbenzols*,
chloroethylene – *hloretilēns*,
cyanocobalamin – *ciānkobalamīns*.

Defissavienojumi

Defisi lieto:

1) pievienojot simboliskos apzīmējumus (burtus, ciparus u.tml.):

N,N-dimethyl-beta-alanine – *N,N-dimetil-beta-alanīns*,
undec-10-enoate – *undec-10-enoāts*;

2) ietverot nosaukumos pozīcijas indeksus, kas ir attiecīgās ķīmiskās formulas iekšienē, turklāt, iestarpinot šos indeksus, attiecīgie simboliskie apzīmējumi (burti, cipari u.tml.) kļūst par salikteņa daļām, ietekmējot patskaņu garumu (zilbē, kas ir pirms šī apzīmējuma):

fenoksipropanols – *1-fenoksipropān-2-ols*,
metilpentēns – *3-metilpent-3-ēn-1-ols*;

bet:

metilpentēns – *3-metilpent-2-ēns*,
metilpentēnskābe – *3-metilpent-3-ēnskābe*,
metilpentenoāts – *3-metilpent-3-enoāts*.

Defises lietojums atbilstošajos angļu un latviešu valodas nosaukumos var atšķirties: angļu valodā lietotā defissavienojuma vietā latviešu valodā var būt saliktenis: *polybutadiene-acrylic acid* – *polibutadiēn akrilskābe*.

Nosaukumi, kuru latviskā rakstība atšķiras no angļiskās

Tā kā ķīmijas terminoloģija latviešu valodā ir veidojusies vairāk vācu un krievu nekā angļu valodas ietekmē, vairākiem terminiem latviskā rakstība neatbilst angļiskajai, piem.:

benzene – *benzols*,
cholesterol – *holesterīns*,
glucose – *glikoze*,
glycerol – *glicerīns*,
caproic acid – *kapronskābe*.

Andris Amoliņš
Valentīna Skujiņa

KONSULTĀCIJAS

JAUTĀJUMS.

Vai termini *mēsli* un *mēslojums* mēslošanas līdzekļa nozīmē ir sinonīmi? Kā pareizi: *organiskie* (un *neorganiskie*) *mēsli* vai *organiskais* (un *neorganiskais*) *mēslojums*? (Jautātājs: LU Bioloģijas fakultāte.)

ATBILDE.

Kā liecina agronomijas profesora akadēmiķa K. Bamberga vadībā sagatavotā un LZA Terminoloģijas komisijā (TK) apspriestā un apstiprinātā "Agronomijas terminu vārdnīca" (R., "Zinātne", 1973), mēslošanas līdzekļu nozīmē termini *mēsli* un *mēslojums* nav sinonīmi. Ar tiem izsakāmi atšķirīgi jēdzieni, un šo atzinumu LZA TK nav mainījusi. Dažādās vārdnīcās publicēto skaidrojumu apkopojums liecina, ka:

mēsli ir organiskas (dzīvniekizcelsmes un augizcelsmes) un neorganiskas (mākslīgi sintezētas vai no neorganiskas izcelsmes materiāla – dažādiem iežiem – ražotas) vielas, ko izmanto augsnes auglības uzlabošanai, lai dotu augiem vajadzīgos barības elementus;

mēslojums ir mēslošanas rezultāts, t. i., organisko un/vai neorganisko vielu kopums, kas iestrādāts augsnē, lai uzlabotu augsnes auglību un dotu augiem vajadzīgos barības elementus.

Līdz ar to par pareiziem atzīstami gan termini *organiskie mēsli* un *neorganiskie mēsli*, – ja runa ir par attiecīgajām vielām (kuras iegūst, ražo, pārdod, pārka, gan *organiskais mēslojums* un *neorganiskais mēslojums*, – ja runa ir par augsnē iestrādājamiem kūtsmēsliem vai minerālmēsliem. Tātad līdztekus terminam *minerālmēsli*, ko attiecina uz augu barošanai un augsnes auglības uzlabošanai vajadzīgām minerālvielām, sava vieta ir arī terminam *minerālmēslojums*, kad runa ir par minerālvielām, ko saņēmusi augsne. Daļu no mēsliem augsnē iestrādā kā *pamatmēslojumu*, daļu – kā *papildmēslojumu*, un *mēslojums* var būt bagāts vai nabadzīgs.

Komentāri.

1. Par nepamatotu LZA TK ir atzinusi praksi terminu *mēsli* mēslošanas līdzekļa nozīmē attiecināt tikai uz kūtsmēsliem. (Par šiem jautājumiem sk. arī "Latviešu valodas kultūras jautājumu" 13. laidienā – R., "Liesma", 1977, 192.–193. lpp.)

2. Izmantojot datorā pieejamo terminu datu bāzi, diemžēl, jārēķinās ar to, ka tā terminoloģiskā ziņā ne vienmēr ir precīza, jo datortehnoloģijā plašpieejai iekļautas dažādas vārdnīcas, kurās ne vienmēr korekti ievērota nozaru terminoloģijas specifika. Bez tam datu bāzes aktuāli atjauninātai uzturēšanai joprojām nav vēl piešķirta augsti kvalificēta terminologa štata vienība, kas diendienā nepārtraukti iestrādātu datu bāzē visus jauninājumus.

JAUTĀJUMS.

Kā saukt īpašu ierīci, kas domāta transportlīdzekļa vadītāja kabīnes logu aizsargāšanai no aizsvīšanas. Angļu valodā to sauc par *demister*, franciski – *antibuée*, krieviski – *устройство против запотевания стекол*. Vai latviski tā varētu būt *logu pret aizsvīdes ierīce*? (Jautātājs: RTU asoc prof. A. Zviedris.)

ATBILDE.

Ja šīs ierīces galvenā funkcija ir transportlīdzekļa vadītāja kabīnes logu aizsargāšana pret aizsvīšanu, aizsvīšanas novēršana, var izmantot vārddarināšanas modeli ar priedēkli *at-*, iegūstot īsu un ērti lietojamu terminu: *atsvīdinātājs* (resp. *logu atsvīdinātājs*). Sal.: līdzīgu ierīci vadītāja kabīnes logu apledojuma novēršanai sauc par *atkausētāju*. Pēc šī parauga darināti arī termini *atsārņotājs*, *atspalvotājs* un daudzi citi.

JAUTĀJUMS.

Vai angļu cilmes kosmētikas terminam "pīrsings" atbilst arī kāds latviešu vārds? (Jautātāja: kosmētikas izstrādājumu laboratorijas darbiniece.)

ATBILDE.

Vistiešāk "pīrsingam" latviski atbilst *caurdure*.

Pamatojums.

Angļu vārds *piercing* (no *pierce* 'izdurt; izurbt') cilmes ziņā saistīts ar latīņu vārdu *perfundere* (sk. Oksfordas vārdnīcu), ko latviski tulko ar vārdiem "izsist, izdurt, izplēst caurumu" (sk. Latīņu – latviešu vārdnīcu). Tātad procesa nozīmē (kas raksturīga angļu vārdiem ar *-ing*) par pamatotu var atzīt vārdu *caurdure*.

JAUTĀJUMS.

Kur sameklēt Latvijas Republikas zinātnisko un akadēmisko grādu nomenklatūru ar pareiziem saīsinājumiem valsts valodā vai latīņu valodā? Izglītības un zinātnes ministrijā, kurai uzdevu šo jautājumu, attiecīgas informācijas acīmredzot nav. (Jautātāja: I. Popova.)

ATBILDE.

Latvijas Zinātnes padome ir apstiprinājusi zinātnisko grādu nosaukumu sarakstu ar saīsinājumiem latīņu valodā, paredzot, ka doktora grāda apzīmēšanai lietojams saīsinājums *Dr.* (sk. "Zinātnes Vēstnesis", 23.03.1998.). Šiem nosaukumiem pieskaņojami arī akadēmisko grādu nosaukumi un to saīsinājumi. LZA Terminoloģijas komisijā, vienojoties ar Latviešu valodas ekspertu komisiju, pēc līdzības ar *Dr.* ir apstiprināti saīsinājumi *Mg.* ('maģistrs') un *Bc.* ('bakalaurs').

Atbildes sagatavoja V. Skujiņa

Ievēribai!

LZA TK lēmumi stājas spēkā mēnesi pēc to publicēšanas "LV" un LZA TK mājas lapā. Šā mēneša laikā labprāt uzklausīsim pamatotus iebildumus un priekšlikumus, kas paustu sabiedrības viedokli. Ja ar jauna lēmuma publicēšanu spēku zaudē kāds no iepriekš pieņemtajiem lēmumiem, tas notiek dienā, kad jaunais lēmums stājas spēkā.

JAUNUMS

Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja ar Latvijas Zinātnes padomes finansiālo atbalstu ir publicējusi "Mašīnbūves terminu vārdnīcu" (331 lpp. apjomā) ar teminiem latviešu, angļu, vācu un krievu valodā. Vārdnīcas termini saskaņoti ar LZA Terminoloģijas komisijas lēmumiem. Vārdnīcas veidotāji gaida priekšlikumus diskutablu terminu precizēšanai.

ZIŅA

LZA Senāts š. g. 14. septembra sēdē par LZA Terminoloģijas komisijas zinātnisko sekretāri ir apstiprinājis Mg. philol. Ivetu PŪTELI. Tālrunis: 7229636. E-pasts: ivetap@lza.lv

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija

TERMINOLOĢIJAS JAUNUMI

2004

9

Terminology Commission of Latvian Academy of Sciences

TERMINOLOGY NEWS

2004

9

Tekstu autori: **Andris Amoliņš, Iveta Pūtele, Valentīna Skujiņa**

Zinātniskā redaktore **Valentīna Skujiņa**

Tehniskā redaktore un korektore **Iveta Pūtele**

Datoroperatore **Elga Skrūzmane**

Sastādītāja, datormaketētāja,
tehniskā un mākslinieciskā noformētāja **Anita Skujiņa**

Iespiests tipogrāfijā SIA "Pērse"
Aizkraukles ielā 21, Rīgā, LV-1006

LZA Terminoloģijas komisijas adrese:

Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050, Latvija

Tālr.: (371) 7229636

Fakss: (371) 7227696

E pasts: vaska@lza.lv

<http://www.vvk.lv>

